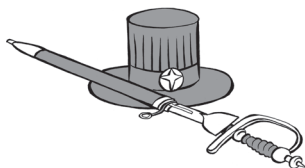


Anna Widlund



## Utvecklingen av skolrelaterat välbefinnande under ungdomsåren

Anna Widlunds doktorsavhandling i specialpedagogik "Development of academic well-being during secondary education: Relations to performance, motivational beliefs and aspirations" lades fram till offentlig granskning vid Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier vid Åbo Akademi den 17 september 2021. Som opponent fungerade professor Helen Watt, University of Sydney och som kustos fungerade biträdande professor Johan Korhonen, Åbo Akademi.

**Nyckelord:** akademiskt välbefinnande, skoltrötthet, studieengagemang, skolprestationer, utveckling

Under de senaste åren har de finländska ungdomarna varit väldigt framgångsrika i flera internationella jämförelser som berör elevernas skolprestationer. Men vid sidan av detta har också en växande oro lyfts

fram i samhället, både i skolor, bland föräldrar, och av media: en oro som berör ungdomars välbefinnande i skolan. Rapporter och studier som har lyfts fram i dessa diskussioner grundar sig många gånger på internationella jämförelser och generella trender (t.ex. PISA). Rapporterna tyder på att de finländska ungdomarna inte trivs i skolan, inte ser värdet i skola och utbildning, och att ungdomarna känner sig allt mer utmattade på grund av studierna. Det sistnämnda, d.v.s. skolrelaterad utmattning, tycks ha ökat speciellt mycket bland flickor (se t.ex. Institutet för hälsa och välfärd, 2021). Att dra klara slutsatser av den här typen av internationella jämförelser och tvärsnittsdata är utmanande. Det finns en risk att generella mönster i elevers välmående och motivation kan ge en förenklad bild av ett relativt komplext fenomen, och att de därmed

inte nödvändigtvis ger en tillräckligt nyanserad bild av deras välbefinnande. Men trots det, är resultaten ändå oroväckande, och tecken på ett negativt välmående är någonting som vi bör ta på allvar.

## EN OBALANS MELLAN KRAV OCH RESURSER KAN LEDA TILL ETT SÄMRE VÄLBEFINNANDE

Att det sker förändringar i ungdomars välbefinnande under tonåren är inte så förvånande. Tonåren kännetecknas ofta av flera samtidigt förekommande förändringar och utmaningar: eleverna stiger in i puberteten och genomgår betydande biologiska och hormonella förändringar, och samtidigt möter de stora förändringar i både den fysiska skolmiljön, och i den sociala miljön i samband med stadieövergångarna (Eccles & Roeser, 2009). Grundskolans högre årskurser och övergången till andra stadiet karaktäriseras också ofta av stigande akademiska krav. Skolprestationerna tenderar att få en allt större betydelse, speciellt med tanke på att goda betyg är en förutsättning för att komma in på vidare utbildning, samtidigt som de utvidgar elevernas utbildnings- och karriärmöjligheter. Dessa samtidigt pågående förändringar kan leda till att det blir en obalans mellan de krav som ställs på en, och de resurser en har till sitt förfogande för att klara av att möta dessa krav. Om en sådan obalans och återkommande studierelaterade påfrestningar pågår under en längre tid, finns det en risk att det kan leda till studierelaterad stress, och överlag negativa känslor gentemot skolan och en själv som studerande (Lesener m.fl., 2020).

## ÄR DET SÅ ATT DE FINLÄNDSKA ELEVERNA INTE TRIVS I SKOLAN?

De resurser eleverna har till sitt förfogande för att klara av olika förändringar och motgångar varierar mellan eleverna, och något som kan upplevas som ett krav för en elev, behöver inte nödvändigtvis göra det för en annan. Rimligtvis kan vi då anta, att utvecklingen av elevers välbefinnande inte heller sker på samma sätt för alla.

Under de senaste åren har andelen studier som valt att fokusera på individuella skillnader i elevers välbefinnande snarare än generella genomsnitt ökat. Dessa har konstaterat att elever med ett negativt skolrelaterat välbefinnande, trots allt, representerar en minoritet av ungdomarna. Studierna har också visat att välbefinnandet är ett mångfasetterat fenomen, som inte alltid är så entydigt. Studerande kan ge uttryck för varierande mönster av välbefinnande i skolan och en del elever tycks uppleva både positiva och negativa aspekter av välbefinnande vid sidan av varandra (Tuominen-Soini & Salmela-Aro, 2014). Så även om ett positivt välbefinnande, goda skolprestationer och gynnsamma motivationsmönster ofta går hand i hand, behöver det inte nödvändigtvis alltid vara så. Följaktligen, när man försöker förstå elevers välbefinnande i skolan verkar det alltså högst relevant att beakta olikheterna bland eleverna i stället för att enbart fokusera på genomsnittliga mönster och trender. Trots det, vet vi fortfarande relativt lite om hurdana individuella skillnader som existerar i hur elevernas välbefinnande, skolprestationer och motivation samspelar, och framför allt gällande variationen i hur elevers välbefinnande utvecklas över tid.

## INDIVIDUELLA SKILLNADER I UTVECKLINGEN AV UNGAS VÄLBEFINNANDE

Det är dessa kunskapsluckor som min avhandling (Widlund, 2021) haft som mål att fylla. Det övergripande syftet med min undersökning var att undersöka hur ungas skolrelaterade välbefinnande förändras och utvecklas under grundskolans högre årskurser (årskurserna 7–9) och vid övergången till andra stadiet genom att beakta de individuella skillnaderna bland eleverna. Eftersom ungas välbefinnande är starkt sammanflätat med övriga relevanta indikatorer för skolframgång, är det också viktigt att studera sådana faktorer tillsammans, för att få en mer holistisk förståelse för detta komplexa samspel. Därför strävade avhandlingen också till att få en klarare bild av hur förändringar i elevernas välbefinnande samspelar med elevernas skolprestationer och motivation i skolans kärnämnen matematik och läsning, samt med de utbildnings- och yrkesmålsättningar eleverna har gällande sin framtid.

Välbefinnandet operationaliserades i denna studie som engagemang och utbrändhet i relation till skola och utbildning. Detta för att täcka både positiva och negativa dimensioner, men också kognitiva och emotionella aspekter av elevernas subjektiva välbefinnande i relation till skola och utbildning. Studieengagemang beskrivs som en positiv studierelaterad känsla som kännetecknas av att man känner sig entusiastisk, dedikerad och uppslukad av skolan och studierna (Salmela-Aro & Upadyaya, 2012), medan skolrelaterad utbrändhet karaktäriseras av utmattningssymptom, känslor av otillräcklighet som studerande, eller av cyniska inställningar

till skola och utbildning (Salmela-Aro m.fl., 2009).

För att besvara avhandlingens syften, följdes cirka 1 100 elever upp under hela högstadietiden, och under övergången till andra stadiet. Data som insamlades bestod både av färdighetstest i matematik och läsning, och av enkäter för att mäta elevers subjektiva välbefinnande i skolan, motivation (självuppfattning och intresse), och framtidsmålsättningar. Datainsamlingarna pågick 2016–2019, och inledningsvis deltog elever från fem högstadieskolor med regional spridning i Svenskfinland, för att få en relativt generaliserbar bild av den finlandssvenska populationen.

Avhandlingen bygger på tre vetenskapliga publikationer, som tillsammans svarar på avhandlingens syften.

Två av studierna följde en mer personcentrerad approach. De fokuserade på att utreda vilka olika mönster av välbefinnande, prestationer, och utbildningsmålsättningar som kan identifieras bland eleverna, och hur dessa mönster utvecklas – både på kort sikt inom ett läsår, och långsiktigt, från årskurs 7 till andra stadiet. Målet med den tredje studien var att få en mer generell uppfattning av hur elevernas välbefinnande, skolprestationer, och motivation tillsammans formar elevernas framtida utbildnings- och yrkesmålsättningar, och om det här samspelet skiljer sig mellan flickor och pojkar.

## SAMBANDEN MELLAN VÄLBEFINNANDE OCH SKOLFRAMGÅNG ÄR INTE ALLTID ENTYDIGA

Utgående från resultaten (Widlund m.fl., 2018, 2021) kunde vi urskilja fyra olika övergripande mönster av skolrelaterat välbefinnande, skolprestationer, motivation och utbildningsmålsättningar bland eleverna.

Den första elevprofilen bestod av elever som värderade sina studier högt, presterade väldigt bra, trodde på sina förmågor, hade ambitiösa utbildningsmålsättningar och visade inga tecken på skolrelaterad utmattning, eller andra negativa känslor gentemot skolan eller sig själva som studerande. De som både mådde och presterade bra i skolan redan i början av högstadietiden, klarade också av eventuella utmaningar och förändringar som förekom under högstadietiden väldigt bra. Deras prestationer och välbefinnande tycktes heller inte beröras särskilt mycket av övergången till andra stadiet utbildning.

Den andra elevprofilen som identifierades uppvisade däremot ett ganska motsatt mönster av välbefinnande och prestationer. Eleverna i denna profil var inte särskilt engagerade, och kände sig betydligt mer utmattade och otillräckliga i skolan. De hade relativt låga matematikprestationer, låg självuppfattning i matematik och låga utbildningsmålsättningar. Men i likhet med den första elevprofilen, var också den profilen väldigt stabil över tid. Med andra ord, de som hade ett sämre skolrelaterat välmående redan i början av högstadietiden, tenderade också att i fortsättningen må sämre i skolan.

I tillägg till dessa, hittade vi också några elevprofiler som inte hade lika entydiga mönster i deras välbefinnande och skolprestationer. Bland niorna identifierade vi en grupp elever, som trots att de var engagerade i skolan, presterade bra och hade höga utbildningsmålsättningar, också kände sig utmattade i skolan och rapporterade relativt höga känslor av otillräcklighet som studerande. I denna profil var 70 % av eleverna flickor. En liknande elevprofil hittades också då vi undersökte välbefinnande över tid. Då identifierade vi elever som inledningsvis, när de studerade i årskurs 7, uppvisade väldigt positiva mönster både i sitt välbefinnande, i sina prestationer och i sina målsättningar, men vars välbefinnande sedan försämras märkbart under högstadietiden. Framför allt blev de betydligt mer utmattade av studierna och utvecklade känslor av otillräcklighet i skolan, trots att de fortsättningsvis presterade väldigt bra.

Den fjärde och sista elevprofilen som identifierades, bestod av elever som hade relativt låga matematikprestationer och utbildningsmålsättningar, och som inte heller var särskilt engagerade i sina studier, men som trots det inte visade tecken på utmattning, eller övriga negativa känslor mot skolan eller sig själva som studerande. Också denna profil var relativt stabil under ungdomsåren.

Slutligen, i den sista studien som utredde vilka faktorer som samspelar med elevers framtida utbildnings- och yrkesmålsättningar (Widlund m.fl., 2020) kunde vi påvisa, precis som förväntat, att elever med högre skolprestationer, och de med högre intresse och självuppfattning i matematik och läsning också strävade efter högre nivå av utbildning. Men därtill

såg vi att höga utbildningsmålsättningar också var relaterade till högre känslor av utmattning bland både flickor och pojkar, medan känslor av otillräcklighet och cyniska inställningar till skola och utbildning påverkade ungas utbildningsmålsättningar negativt. Dessa resultat tyder på att det inte är ändamålsenligt att endast stödja elevers prestationer i skolan. Man bör också fokusera resurser till att stödja elevers välmående och motivation för att hjälpa dem att sätta upp önskvärda mål för sig själva.

## VIKTIGT ATT FÖLJA UPP ELEVERNAS VÄLBEFINNANDE ÖVER TID

För att återgå till frågan, är det faktiskt så att de finländska eleverna inte trivs i skolan?

Sammanfattningsvis visar resultaten att ett negativt välbefinnande tycks förekomma hos en del av eleverna, vilket bör tas på allvar. Däremot bör vi minnas att majoriteten av de finländska ungdomarna, trots allt, har ett relativt positivt och stabilt skolrelaterat välbefinnande under ungdomsåren. En av de främsta implikationerna av min avhandling är ändå insikten att elever uppvisar olika mönster och varierande utveckling av välbefinnande under ungdomsåren. Dessa mönster är relaterade till hur eleverna presterar i skolan, hur de motiveras, och hurdana målsättningar de har gällande sin framtid på ett betydande, men också varierande sätt. Med andra ord visar resultaten att vi inte kan anta hur en elev mår och trivs i skolan endast utgående från hur hen presterar.

Kännedom om hurdana mönster av

välbefinnande, motivation och prestationer det existerar bland ungdomarna gör att vi bättre kan identifiera elever med varierande svårigheter, och följaktligen hitta mer individanpassade stödåtgärder som passar deras varierande behov av stöd. En del elever kanske är i större behov av motivationshöjande interventioner, andra skulle kanske bättre dra nytta av den hjälp som erbjuds av elevvården. De finns också elever som kunde vara i behov av båda typerna av stöd. Resultaten belyser också vikten av att följa upp elevernas välmående i skolan mer systematiskt. Den finländska skolan har överlag utvecklade system för både förebyggande arbete, tidig identifiering, och systematiskt stöd då det gäller elevernas akademiska prestationer och inlärningssvårigheter, men vi saknar fortfarande motsvarande systematik för att stödja elevernas välbefinnande och motivation i skolan.

Trots att välbefinnandet var relativt stabilt för många, speciellt när det kom till kortsiktig utveckling och vad som sker i välbefinnande inom ett läsår, så visade den långsiktiga uppföljningen att det sker förändringar i välbefinnandet över längre tid. Under högstadietiden tog dessa förändringar en negativ riktning för många, medan övergången till andra stadiet, å andra sidan, ofta medförde positiva förändringar. Med tanke på att högstadietiden ofta karaktäriseras av flera ämneslärare, större undervisningsgrupper och överlag större skolbyggnad, finns det en ökad risk att eventuella negativa förändringar i elevernas välbefinnande går obemärkta förbi. En noggrannare uppföljning av elevernas välbefinnande är kanske speciellt viktigt med tanke på att en av de mest framträdande negativa förändringarna skedde

bland elever som inledningsvis presterade väldigt bra och var allmänt engagerade i sina studier, vilket gör att deras problem lätt riskerar att passera obemärkta.

Som avslutning vill jag lyfta fram att både akademiska färdigheter, elevernas intressen och värderingar, de uppfattningar de har om sina förmågor, och hur de ser på skola och utbildning och på sig själva som studerande, alla bör ses som viktiga faktorer för skolframgång. Alla dessa faktorer bidrar med att forma de målsättningar eleverna har gällande sin framtida utbildning och framtida karriär – målsättningar som i sin tur är centrala för att också uppnå dessa mål. Skolan har en viktig roll i att stödja både lärande och välbefinnande, och erbjuda eleverna jämlika möjligheter för skolframgång. Trots att övergångarna till de högre årskurserna på många sätt kan ses som en krävande tid för de unga, ska vi också minnas att den här tidsperioden även kan ses som ett tillfälle för möjligheter – möjligheter att skapa positiva förändringar och interventioner i elevernas välmående i skolan.

#### Information om författaren:

PeD Anna Widlund, universitetslärare i specialpedagogik. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier, Åbo Akademi. [anna.widlund@abo.fi](mailto:anna.widlund@abo.fi)

## REFERENSER

- Eccles, J.S., & Roeser, R.W. [2009]. Schools, Academic Motivation, and Stage-Environment Fit. In *Handbook of Adolescent Psychology*. John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9780470479193.adlpsy001013>
- Institutet för hälsa och välfärd. (2021). Resultaten av enkäten Hälsa i skolan. Hämtad från: <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-utveckling/undersokningar-och-projekt/enkaten-halsa-i-skolan/resultat-av-enkaten-halsa-i-skolan>
- Lesener, T., Pleiss, L.S., Gusy, B., & Wolter, C. (2020). The Study Demands-Resources Framework: An Empirical Introduction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(14). <https://doi.org/10.3390/ijerph17145183>
- Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Leskinen, E., & Nurmi, J.-E. (2009). School Burnout Inventory (SBI). *European Journal of Psychological Assessment*, 25(1), 48–57. <https://doi.org/10.1027/1015-5759.25.1.48>
- Salmela-Aro, K., & Upadaya, K. (2012). The Schoolwork Engagement Inventory: Energy, Dedication, and Absorption (EDA). *European Journal of Psychological Assessment*, 28(1), 60–67. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000091>
- Tuominen-Soini, H., & Salmela-Aro, K. (2014). Schoolwork engagement and burnout among Finnish high school students and young adults: Profiles, progressions, and educational outcomes. *Developmental Psychology*, 50(3), 649–662. <https://doi.org/10.1037/a0033898>
- Widlund, A. (2021). *Development of Academic Well-Being during Secondary Education: Relations to Performance, Motivational Beliefs, and Aspirations* [Doktorsavhandling]. Åbo Akademi. <https://www.doria.fi/handle/10024/181702>
- Widlund, A., Tuominen, H., & Korhonen, J. (2018). Academic Well-Being, Mathematics Performance, and Educational Aspirations in Lower Secondary Education: Changes Within a School Year. *Frontiers in Psychology*, 9, 297. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00297>
- Widlund, A., Tuominen, H., & Korhonen, J. (2021). Development of school engagement and burnout across lower and upper secondary education: Trajectory profiles and educational outcomes. *Contemporary Educational Psychology*, 66, 101997. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2021.101997>
- Widlund, A., Tuominen, H., Tapola, A., & Korhonen, J. (2020). Gendered pathways from academic performance, motivational beliefs, and school burnout to adolescents' educational and occupational aspirations. *Learning and Instruction*, 66, 101299. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2019.101299>